

עמוס שושן

ב ע נ י ן ס פ ר ד י ם ה נ ו ה ג י ם
ל ה ד ל י ק נ ר ש ב ת ל פ נ י ה ב ר כ ה

מ ב ו א

במאמר זה אדון בצד העקרוני של השאלה, מתי על האשה לברך על הדלקת נר שבת, האם לפני ההדלקה ועובר לעשייתו או לאחר שהדליקה את הנרות תכסה פניה בידיה ואח"כ תברך. אניא בזה את המקורות ואת מערכות הראשונים והאחרונים החלוקים בזה.

חשיבותו של מאמר זה הוא בעיקר לספרדים ההולכים ע"פ שיטתו של מרן השו"ע, אולם בענין זה של הדלקת הנרות יוצאים ביד רמ"א, ונוהגים כאשכנזים להדליק תחילה את הנרות ואח"כ מכסים פניהם ומברכים על הדלקת הנר. במאמר זה אדון אם אותם ספרדים נוהגים כראוי, האם יש לזה מקור וסמך בפוסקים הספרדים, והאם יש להם להמשיך במנהגם או שעליהם לשנות מנהגם זה.

המקורות להקדמת הברכה להדלקה

בענין הקדמת הברכה למעשה המצווה למדנו במסכת פסחים¹: "אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן... חוץ מן הטבילה בלבד". ולפ"ז, בנידו"ד צריכה לברך תחילה ואח"כ תדליק, דהא דוקא בטבילה אמרו שצריך לטבול תחילה (וגם שם אינו אלא משום דגברא לא חזי, הא לאו הכי ג"כ חייב לברך תחילה).

ואכן, כד פסק הרמב"ם בהלכות שבת² "וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם אקב"ו להדליק נר של שבת".
ובמגיד משנה כתב³: "כך כתוב בסדר רב עמרם וכן הסכימו כל האחרונים ז"ל".
וכן כתב רבינו אהרן מלוניל בארחות חיים⁴: "שמברך קודם שמדליק, ברוך אתה ד' אמ"ה אקב"ו להדליק נר שבת, ובין האיש ובין האשה מברכים בהדלקתם ואח"כ מדליקים, וכן הדין ביום טוב". וא"כ עפ"י הראשונים הנ"ל יש לברך קודם ההדלקה וכדאיתא בגמרא, דכל המצות מברך תחילה ואח"כ עובר לעשייתן.

המקורות להקדמת ההדלקה לברכה

אולם, מהר"י וייל⁵ כתב: "מקצת נשים נוהגות שמדליקות את הנרות, ואח"כ שמות כפות ידיהן פרושות כנגד הנרות ומברכות ומסלקות ידיהן, כדי שתחשב להן הברכה עובר לעשייתן, ולא רצו לברך קודם ההדלקה, שא"כ קבלו שבת עליהן ולא יוכלו יותר להדליק".

והביאו הרמ"א "בדרכי משה"⁶ וכתב שכן המנהג, וכ"כ בהג"ה⁷: "יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה, וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנו עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר ההדלקה ומברכין, ואח"כ מסלקין היד, וזה מקרי עובר לעשייה, וכן המנהג".

מבואר אם כן שהסיבה שבגללה נשים ברכו אחר ההדלקה היתה, כיון שכבר קיבלו שבת ע"י ברכתם, והיאך יכולות להדליק? לכן הדליקו תחילה ואח"כ ברכו, וע"מ שיהא עובר לעשייתן כיסו עיניהם בידיהם ע"מ שלא יהנו מאור הנרות קודם ברכתן.

קשיים לשיטות השונות

- א. לסוברים שמברכת תחילה, כיצד מדליקה הנרות הרי קבלה השבת ע"י ברכתה?!
- ב. לסוברים שמדלקת תחילה, האם מועיל מה שמכסה את עיניה?

בענין קבלת שבת בברכת הנרות

לכאורה קבלה האשה את השבת ע"י ברכתה, וכיצד תדליק הנרות אח"כ? יש לומר דכ"ז הוא דוקא לדעת בה"ג הסובר שקבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות, אולם רבי'ם ושלמים חלקו עליו, דאין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות, וכ"כ הרמב"ן⁸, הרשב"א והריטב"א ועוד⁹ וכ"כ מרן הב"י¹⁰ וכתב שכן היא דעת רבינו ירוחם ודעת המ"מ. וכתב השו"ע¹¹: "לבעל הלכות גדולות כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר בעשיית מלאכה, ועפי"ז נוהגות קצת נשים שאחר שבירכו והדליקו נרות שבת, משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה ואינן מכבות אותה, ויש אומרים שאם תתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת עליה שבת עד שיאמר החזן "ברכו", מועיל התנאי, ויש אומרים שאינו מועיל לה. ויש חולקין על בעל הלכות גדולות ואומרים שאין קבלת

שבת תלויה בהדלקת הנר, אלא כיון שאמר החזן "ברכו" הכל פורשים ממלאכתם, ולדידן כיון שהתחילו 'מזמור שיר ליום השבת' הוי כברו לדידהו". וא"כ, הלכה כ"יש אומרים" בתרא ככל "יש אומרים" ו"יש אומרים" וה"ה ל"יש חולקים". (וכ"כ החיד"א בברכי יוסף¹²).

וא"כ, כ"ז דוקא לדעת בה"ג אולם מרן השו"ע הדוחה דעת בה"ג ודעתו שאינה מקבלת שבת בהדלקת נרות, לפי"ז נדחה עיקר טעמו של מהר"י וייל, ודין הדלקת נרות שבת כדין כל ברכת המצוות, שמברך תחילה ואח"כ עובר לעשייתן¹³.

ועוד יש לומר, דגם אם נקבל את דעת בה"ג דמקבלת שבת בהדלקת הנרות, מ"מ נראה דאין קבלת השבת מיד בתום הברכה, אלא בסיום ההדלקה, דהרי פשוט שהנשים המברכות אינן רוצות שברכתן תהא לבטלה אלא שתוכלנה להדליק, וא"כ מתכוונות לקבל השבת בסיום ההדלקה, (וע"ז אמר בה"ג שבסיום ההדלקה זורקות הפתילה ולא מכבות אותה בידיים וא"ש). אולם ברור שהברכה ומעשה ההדלקה דבר אחד הם ובזה אזלינן בתר כוונת הלב.

בענין כיסוי העינים

יש לעיין, לסוברים שמדלקת תחילה, אם מועיל מה שמכסה פניה. כיון דכו"ע סבירא להו, דצריך להיות עובר לעשייתן. (וכמו שהובא בגמרא הנ"ל). וכבר הבאנו דברי המהר"י וייל, דבזה שמכסות פניהם ואינן נהנות מאור הנרות ואח"כ מברכות ומסירות ידיהן - הוי עובר לעשייתן.

אולם, צ"ע גדול בזה, דהרי אין ההנאה מהנרות עיקר המצוה אלא ההדלקה עצמה, וא"כ עיקר המצוה נעשה קודם לברכה ושוב לא מועיל כלל מה שמכסות פניהן בידיהן כיון שמעשה המצוה כבר נעשה. וכ"כ בשו"ת "פאר עץ חיים"¹⁴: ששגו בזה הנשים מאוד שאין הנאת הראיה מעיקר המצוה, אלא ההדלקה עצמה היא עיקר המצוה אפילו בלא הנאת ראייה וכנ"ל.

וא"כ, עדין צ"ע בזה, במה מועיל מה שמכסות בידיהן את פניהם ומברכות לעניין "עובר לעשייתן". ואולי יש לומר, דהסיבה העיקרית היא כיון שחושבות שבברכה מקבלות השבת ולכן מקדימות ההדלקה ע"מ שלא יהא חילול שבת שחמור, ושבת שקולה כנגד כל התורה, וע"מ שיהא מעט תיקון לענין עובר לעשייתן מכסות פניהן בידיהן.

בסיכום חלק זה, יש לומר להלכה:

לספרדים - יש לברך תחילה ואח"כ עובר לעשייתם להדליק הנרות. ואין מקבלות השבת בהדלקת הנרות וכפסק השו"ע וכנ"ל, (וגם אם נפסוק כבה"ג דמקבלות השבת בהדלקת הנרות, יש לומר דזה דוקא לאחר שברכו והדליקו וסיימו מעשה המצוה, והלך אחר כונת הלב).

לאשכנזים - הנשים תדלקנה תחילה את הנרות ואח"כ תכסינה פניהן ותברכנה וכו', וכדברי המהר"י וי"ל והמהר"ל רביה, וכמו שפסק הרמ"א בהגהה.

בענין הספרדים הנוהגים להדליק תחילה:

אולם יש לעיין במנהג ספרדים רבים להדליק תחילה את הנרות וכדעת הרמ"א. ושאלתי בקרב חברי הספרדים בישיבה הקדושה, ואמרו שכן מנהג נשותיהן ואמהותיהן. ותהיתי, האם ישנו מקור בחכמי ספרד למנהג זה ממנו פשט המנהג גם לספרדים אם לאו. ועוד ברצוני לברך, האם יש למחות באותם הנוהגים כן שישנו ממנהגם ויברכו תחילה.

מקור המנהג אצל הספרדים להדליק קודם הברכה

לעיל הבאנו דברי המהר"י וי"ל והמהרי"ל ובעקבותיהם את פסיקת הרמ"א בהגהה דצריכה להדליק תחילה.

ובעיוני ראיתי שכ"כ מרן החיד"א בספר מחזיק ברכה¹⁵ די ש לברך אחר ההדלקה.

ושכן פסק הפלא יועץ בספרו ההלכתי חסד לאלפים¹⁶ וז"ל: "בשבת נוהגים לברך אחר ההדלקה, וכדי שיהא עובר לעשייתן לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימים היד לפני הנר אחר ההדלקה ומברכין, ואח"כ מסלקין את היד וזה מיקרי עובר (לעשייתן), שאם תברך תחילה קיבלה שבת ואסור להדליק, ולכן ביו"ט תברך ואח"כ תדליק".

וכן פסק בספר הבן איש חי¹⁷ וז"ל: "האשה לא חל עליה קבלת שבת בהדלקת נרות שבת אלא עד שתסיים כל הנרות אשר מדלקת במקום השלחן ששם תהיה הברכה שלה, ואחר שתסיים כל הנרות תיכף ומיד תזרוק מידה הפתילה שמדלקת בה את הנרות¹⁸,

ותניח ידה על עיניה ותעצום עיניה ותברך תיכף. ויש טעם ע"פ הסוד בעצימות עיניה אותה שעה, ואחר סיום הברכה תפתח עיניה ותראה זריחת אור הנרות והתפשטות אורן במקום ההוא".

וכן עולה מדברי המעשה רוקח, שכתב¹⁹:

"קודם ההדלקה - זו היא דעת רבינו ורוב הפוסקים ז"ל, אמנם הרמ"א סימן רס"ג כתב בשם המרדכי שתברך אחר ההדלקה, דאם תברך קודם קבלת שבת ואסורה להדליק. והכנה"ג כתב בשם ליקוט המהר"י וייל סימן כ"ט, דמקצת הנשים נוהגות שמדליקות הנרות ואחר כך משימין ידיהן פרושות נגד הנרות ואז מברכות ואח"כ מסלקות ידיהם, הא דפורשות ידיהן כדי שיהיה עובר לעשייתן ולא רצו לברך קודם הדלקה דאם כן קבלו שבת ותו לא מצי לאדלוקי", ע"כ.

ונכתב בצדו, ויש להזהירם שיחברו הידים יחד וגם האצבעות שלא תהנה מן הנר כי אם אחר הברכה כדי שיהא קצת עובר לעשייתן, ולא כמו שנוהגות לפותחן ולהפרידס דא"כ לא הועילו כלום בתקנתם.

והרב עטרת זקנים כתב בשם פענח רז"א ז"ל, שטוב לאשה יראת ד' שלא תדליק הנרות של שבת בקינסא רק יהא לה נר של שעה מיוחד לה להדליק מידי שבת ושבת.

והרב שכה"ג כתב בשם רבינו בחיי הובא בספר מטה משה סימן קי"ז וז"ל: "ראוי לאשה שתתפלל בשעת הדלקת נר שבת שהיא מצוה המוטלת עליה, שיתן לה ד' בנים מאירים בתורה, כי בשעת עשיית המצוה התפילה יותר נשמעת ובזכות נר שבת שהיא אור, תזכה לבנים בעלי תורה שנקראת אור, שנאמר כי מצוה ותורה אור". עכ"ל.

ומתוך שהביא דברי הרמ"א ומקורותיו, והיפך בדבריו להוציא המנהג ודרך הדלקת הנרות ע"פ הרמ"א כתיקנם, משמע קצת דגם הוא הכי סבירא ליה.

וכן פסק רבינו כף החיים וז"ל:

"נמצא דסדר הדלקה כך הוא, תחילה תאמר לשם יחוד וכו' הריני באה לקיים מ"ע של צדקה והריני נותנת ב' פרוטות לצדקה, ועוד הריני נותנת פרוטה אחת לצדקה לתקן את שרש מצוה זו וכל תרי"ג מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו' ואח"כ תאמר לשם יחוד וכו' הריני באה לקיים מ"ע דרבנן להדליק שני נרות לכבוד שבת, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור לתקן את

שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נועם וכו', ואח"כ תדליק. ואחר שתדליק תניח הפתילה בארץ ותשים ידיה כנגד שלהבת הנר באופן שלא תראה אותה, או תעצום עיניה אם הם נרות רבים שלא יתכסו בכל היד, ותברך להדליק נר של שבת, ואח"כ תראה הנרות ותתפלל שיתן לה השי"ת בנים מאירים בתורה". וא"כ, גם מדבריו עולה דיש לה להדליק תחילה וכדעת הרמ"א וסיעתו, והנה יש להם על מה שיסמוכו בזה שנוהגים כרמ"א להדליק תחילה.

האם הספרדים הנוהגים להדליק תחילה נוהגים כשורה

ואולם כבר השיב בזה הגרע"י שליט"א בשו"ת יביע אומר²¹ ובשו"ת יחיה דעת²² וכתב דהעיקר הוא כדעת הסוברים שיש לברך תחילה וכמו שפסק מרן השו"ע שקבלנו הוראותיו.

והן אמת, שהרה"ג ר' אלעזר בריזל שליט"א בקונטרס יחיה דעת²³ כתב על דברי הגרע"י שליט"א: "והנני עומד ומשתומם על האי גאון בעל יביע אומר, איך פלטה קולמוסו לעשות פירוד בין הדבקים גם במנהג זה, ומסיק להלכה לנשים מעדות המזרח ובנות ספרד לברך תחילה ואח"כ להדליק, ועיינתי בשו"ע ונושאי כליו וראיתי שבדבר זה מרן והרמ"א לא נחלקו מעולם, וגם בתורת מנהג אין אף אחד בעולם שיחלוק ע"ז". וציין עוד שכ"כ כה"ח וכנ"ל.

אך המעיין בדברי מרן השו"ע יראה דמשמע להיפך מדבריו, שכתב²⁴ "כשידליק יברך"²⁵, ובפרט שכתב בהמשך²⁶ "לבה"ג כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה ועפי"ז נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן", ומקורו של השו"ע בחבל הראשונים שהבאנו לעיל.

והגרע"י מביא שאף מגאוני אשכנז מצינו שנטו קו בזה מדברי הרמ"א. ומכללם, הגאון יעב"ץ בסידורו²⁷, שכתב: "אחד האיש ואחד האשה כשמדליקין הנרות מברכים עובר לעשייתן". וכן גם בשו"ת פאר עץ חיים²⁸, לאחר שהביא דברי רמ"א כתב שנאמת נראה לו ברור שצריך לברך קודם ההדלקה, ושאיך לבעל הלכות גדולות אין קבלת שבת תלויה בברכה אלא בהדלקה. ושכן שמע מפי 'מגידי אמת', שהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל אבן האזל, הורה כן הלכה למעשה לרעייתו הרבנית ולבני ביתו לברך קודם הדלקת הנרות בער"ש. ומכל מקום יש להורות לבני עדות המזרח לנהוג כן.

וסברתו עימו, דאם כבר נעשתה המצוה ואח"כ בירך יש כאן חשש ברכה לבטלה. וכמש"כ הרמב"ם²⁹: "כל המקדש אשה צריך לברך קודם הקידושין כדרך שמברכים על כל המצות ואח"כ יקדש, ואם קידש ולא בירך תחילה, לא יברך שזו ברכה לבטלה". והמגיד משנה ציין מקורו לגמרא הנזכרת³⁰ ד"כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן". ושכן הסכמת ראשונים גם אחרונים, וכ"כ הש"ך³¹ שהוא לדעת התו"ס והרא"ש³² ובעל המאור³³, והוסיף שאם לא בירך מתחילה לא יברך לאחר עשיית המצוה ועוד שספק ברכות להקל.

האם הספרדים הנוהגים להדליק תחילה צריכים לחזור ממנהגם

בעיוני בתוך דברי רבנו הגרע"י שליט"א ראיתי שכתב בשו"ת יביע אומר³⁴: "ועכ"פ למדנו מן הדברים הנ"ל שאין מנהג קבוע בזה, ומעתה הברירה בידינו לשוב אל השלחן הטהור, ולהחזיר עטרה ליושנה, להורות לעם כדברי מרן הקדוש לברך ואח"כ להדליק. וכמו שהמליצו עליו "לכו על יוסף אשר יאמר לכם תעשו". ובפרט שכן דעת רבותינו הראשונים, וביחוד במקום שיוצא ממנו חשש איסור ברכות לבטלה לדעתם ז"ל, ואף מי שנהג בביתו מקדמת דנא לברך אחר ההדלקה יפרוש ממנהגו זה, ויחזור לדברי מרן שקבלנו הוראותיו, ואין בזה שום חשש כלל, וכן אני מורה ובא".

דמשמע מדבריו, כיון שאין מנהג קבוע בזה נתנה הברירה בידינו לחזור ולהורות כשו"ע שיברכו תחילה. הא במקום שכן המנהג שמדליקות תחילה, ידליקו קודם. (דוקא בבגדד לא נהגו כל הנשים בזה מנהג אחד³⁵ שיש שנהגו לברך קודם ההדלקה, ויש שנהגו לברך אח"כ, ויש שכשמברכות מדליקות וגומרות הברכה וההדלקה כאחת).

אך במסקנתו כתב: "ואף מי שנהג עד עתה לברך אחר ההדלקה בע"ש והוא מבני הספרדים ועדות המזרח שהולכים אחר הוראות מרן ז"ל, יש לו לשנות מנהגו ולהחזיר עטרה ליושנה לברך ואח"כ להדליק, מכיון שלדעת רוב הפוסקים ומרן ז"ל המברך אחר ההדלקה הוי ברכה לבטלה". ולא חילק בזה בין מקום למקום, ועוד שכתב כאן דלדעת השו"ע הוי ברכה לבטלה³⁶. ומכל מקום, העולה מדבריו הלכה למעשה דיש לאותם הספרדים הנוהגים כרמ"א לשנות ולנהוג כמנהג מרן השו"ע.

ואולם ראיתי, דהרה"ג ר' חיים דוד הלוי שליט"א כתב³⁷: "כל המצוות מברך עליהן עובר (קודם) לעשייתן, וחייב לברך 'קודם' הדלקה ברוך וכו' להדליק נר של שבת, וכך הוא עיקר הדין, אלא שעתה כבר נהגו לברך אחר ההדלקה, שהברכה היא כקבלת שבת ושוב אסורה להדליק, וכדי שיהא עובר לעשייתן לא תהנה מאור הנר עד לאחר הברכה, ולכן שמה ידה לפני הנר אחר ההדלקה ומברכת ואחר סיום הברכה תפתח עיניה ותראה הנרות והתפשטות אורם".

ומש"כ ש"הברכה היא כקבלת שבת", עיין לעיל מה שמבואר בזה. וכן מש"כ שכ"ז שיהא עובר לעשייתן לא תהנה מאור הנר" וכו', יש להשיב במחכ"ת, שהרי אין מצוה ליהנות מאור הנר בשבת רק צריך שלא ישב בחושך בשבת, (ואם אוכל בחוץ באור היום וישן קודם חשיכה אינו צריך לנר שבת). ולפי"ז אין הברכה על ההנאה מנרות שבת, אלא על עצם ההדלקה שתקנו חכמים שלא ישב בחושך ויבואו לידי מחלוקת, ולפי"ז ברכה זו היא כברכת קביעת מזוזה וכדו', שאין מצוה לדור בבית שיש בו מזוזה, רק שאסור לדור בבית שאין בו מזוזה, והתקנה לכך ע"מ שלא יבוא לידי איסור היא קביעת המזוזה, ומברכים על מעשה התיקון וההכשר אולם אם נעשה ההכשר בלא ברכה, (כגון אם קבעו המזוזה בלא ברכה), שוב אין צריך לברך. וכמו כן הכא כיון שכבר נעשה ההכשר והתקנה (שלא יבוא לריב ומחלוקת בחושך), ע"י הדלקת הנרות שוב אין להם לברך. ואם כן יש להתמיר בזה לספרדים וכנ"ל.

ואכן, ראיתי שכתב בהערותיו³⁸: "ועיין בשו"ת יביע אומר שהאריך מאוד ועלתה הסכמתו לשנות מנהג הנשים ולהורות להם לברך קודם הדלקה, וכמה קשה לעקור מנהג שכבר נהגו וקרוי לודאי שגם לא ירצו לשמוע, ויתכן שיש גם חשש תקלה בדבר, שעתה קים להו שברכת ההדלקה היא קבלת-שבת. ונמנעות מכל מלאכה אח"כ, ואם יורו להן להדליק תחילה יש לחוש לתקלות.

דמשמע, דמסכים 'להלכה' עם דברי הגרע"י שליט"א, אלא ש'למעשה' חושש שמא "נפיק מיניה חורבא". וא"כ, עכ"פ לבני תורה וכדו', שאין חשש דילמא נפיק מיניה חורבא, גם לדעתו צריך להורות להם שיברכו תחילה וכנ"ל.

העולה מכל הנ"ל לומר לאותם הספרדים הנוהגים להדליק תחילה את נרות השבת, שיש להם לשנות המנהג, ובעיקר לאותם בני תורה שברי לנו שישמעו הדברים ויאשרו, וכבר אמרו³⁹ "מודים דרבנן היינו שבחיהו".
אולם אם ברור לנו שלא ישמעו בקולנו, בכה"ג "שב ואל תעשה עדיף", (ובעיקר לאחר שראינו שיש מגדולי הפוסקים הספרדים שכתבו לנהוג כרמ"א).

ובעל המאור יאיר לנו השבת באור נאור מתחילתה ועד סופה כברכת ד' הטובה, אכ"ר.

מקורות:

1. פסחים ז:
2. הלכות שבת פ"ה, ה"א.
3. שם.
4. דיני הדלקת נרות אות א'.
5. חידושי דינים אות כ"ט.
6. סי' רסג'.
7. בשו"ע סי' רס"ג, ה'.
8. בחידושיהם על הגמרא בשבת כג.
9. וכ"כ הרא"ש והר"ן בחידושיהם.
10. סימן רס"ג.
11. סימן רס"ג, י'.
12. או"ח סי' נ"ח, וסי' תרפ"ז סק"א.
13. ושו"ר שכ"כ מהר"י פלאג' י בספרו יפה ללב ח"ו, (והוסיף שכן עיקר לברך קודם ההדלקה, והוכיח כן מנוסח הברכה אף שתיקנו לומר "להדליק" ואלו היה צריך לברך אחר ההדלקה היו צ"ל "על הדקת נר של שבת", עי"ש).
14. ח"ב, תשובה י"ד.
15. חאו"ח סי' רסג' אות ד'.
16. סי' רס"ג, אות ו'.
17. בא"ח, ש"ש פרשת נח אות ח'.
18. וכדעת בה"ג הנ"ל.
19. הלכות שבת פה, הא'.
20. סימן רס"ג אות לד', ד"ה "נמצא".
21. ח"ב, חאו"ח סי' ט"ז.
22. ח"ב, סי' לג'.
23. הוצאת תשל"ב.
24. שו"ע רס"ג, ה'.
25. אפשר לומר בזה גם להיפך, אך ע"פ ההמשך מתבאר כן.
26. שם, סע"י י'.
27. בית יעקב, דף קל"ה ע"ב.

28. ח"ב תשובה י"ד סע"ג.
 29. הלכות אישות פ"ג, הכ"ג.
 30. פסחים ז':
 31. יו"ד, סי' יט' סק"ג.
 32. בסוכה לט'.
 33. בפסחים ז':
 34. ח"ב, תאו"ח סי' טז', סוף אות י"ז.
 35. וכדברי הגאב"ד דבבל ר' אלישע נסים דנגור בהגהותיו.
 36. וכ"כ בספר לויית חן. ואולם בשו"ת יחווה דעת כתב ש"נכנסות בספק איסור ברכה לבטלה" וכ"כ בספר ילקוט יוסף ח"ד, שבת כרך א' סי' רס"ג אות לג'.
 37. מקור חיים, ח"ג, פרק קי', ה"י.
 38. שם, הערה 42.
 39. עיין פלא יועץ ערך "אמת".